

DRUŽBENI VIDIKI ZLORABE IN NASILJA: TEORETSKE PODLAGE ZA SVETOVALCE V IZOBRAŽEVANJU ODRASLIH

Doc. dr. Alenka
Janko Spreizer

Fakulteta za
humanistične
študije Univerze na
Primorskem

POVZETEK

Avtorica v prispevku predstavi širok pogled na različne oblike nasilja in vrste zlorab, ki kaže, da to ni le individualni, temveč tudi družbeni problem. Razišče tudi pristope, ki jih uporabljajo raziskovalci različnih ved, vključno z antropologijo in sociologijo, in poudari, da so pogosto najbolj produktivni interdisciplinarni pristopi, saj zajemajo širok nabor idej o nasilju in zlorabi in o njunem učinku na družbo kot celoto. Nadalje razišče kompleksnost vzrokov in učinkov nasilja in sklone z mislijo, da smo nasilja sposobni vsi in da se lahko kadarkoli zgodi vsakomur od nas. Zato je izjemnega pomena, da tisti, ki želijo pomagati žrtvam zlorab, ne dajejo sodb ter da se zavedajo vpliva zlorabe na posameznike in na skupnosti, v katerih ti posamezniki živijo.

Ključne besede: svetovanje, poklicno vodenje, nasilje in zloraba, socialna antropologija, izobraževanje odraslih

SOCIAL DIMENSIONS OF VIOLENCE AND ABUSE: THEORETICAL BACKGROUND FOR COUNSELLORS IN ADULT EDUCATION – ABSTRACT

The paper gives a wide-ranging view of different forms of violence and types of abuse, showing them to be a social, not merely an individual, problem. It examines various approaches taken by researchers in different disciplines, including anthropology and sociology, and concludes that interdisciplinary studies tend to be the most productive, as they generate a broad range and scope of ideas on violence and abuse and their effects on the society as a whole. The author explores the complexity of cause and effect in violence, and points out that we are all capable of committing violence as well as experiencing it at any time. It is, therefore, of great importance that practitioners seeking to help victims of abuse should not be judgemental, and that they are aware of the effects of abuse on individuals and communities in which they live.

Keywords: counselling and vocational guidance, violence and abuse, social anthropology, adult education

UDK: 364.632:374.7

IZHODIŠČE RAZPRAVE

Članek je nastal na podlagi raziskave, opravljene v okviru projekta HOPE: *Dajanje upanja žrtvam zlorab s poklicnim vodenjem in svetovanjem*,¹ ki poteka v devetih partnerskih institucijah v Evropi in razvija podlage za izboljšanje poklicnega usmerjanja in svetovanja. Projekt izhaja iz široke definicije nasilja² in v izhodišču ponuja pregled stanja po posameznih nacionalnih državah: za namen projekta so bile opravljene kabinetne raziskave za pisanje nacionalnih poročil, ki so zajemala statistične podatke o

nasilju ter opis delovanja institucij, ki svetujejo osebam z izkušnjo nasilja in zlorabe. Večina smo raziskovalci našli podatke o nasilju v družini in o nasilju nad ženskami, vendar to ne pomeni, da moški ne izkušajo nasilja in zlorab.

Širši okvir projektu daje tudi opredelitev poklicnega svetovanja, kot jo je oblikoval Peter Plant (2012), ki se je naslonil na opredelitev OECD/ Evropske unije in Svetovne banke iz leta 2004:

»Poklicno vodenje so storitve, s katerimi želimo posameznikom različnih starosti in

v različnih obdobjih njihovega življenja pomagati, da sprejemajo odločitve o svojem izobraževanju, usposabljanju in poklicu in da upravljajo svojo poklicno pot. Te storitve lahko vključujejo storitve v šolah, visokošolskih in višješolskih ustanovah, ustanovah za usposabljanje, storitve javnega zaposlovanja, storitve v podjetjih ter v prostovoljskem, javnem in zasebnem sektorju. Storitve so lahko individualne ali skupinske, potekajo lahko z živim stikom ali na razdaljo (z uporabo telefonskih linij za pomoč in spleta). Vključujejo informacije o poklicih (tiskane, elektronske in drugih oblik), orodja za ocenjevanje in samoocenjevanje, svetovalne intervjuje, programe za poklicno izobraževanje in upravljanje poklicne poti, poskusne programe, programe iskanja dela in storitve pri prehodu med zaposlitvami in poklicni.«

Opisana opredelitev zajema številne dejavnosti, ki se pogosto izvajajo v formalnih okoljih, kot so šola ali javne storitve na področju zaposlovanja, vendar pa vse večjo vlogo pri teh prizadevanjih dobivajo tudi socialni medij in različni programi pridobivanja poklicnih izkušenj ter drugi pristopi. Usmerjanje po pojmovanju Petra Planta je več kot le pogovor s svetovalcem, saj lahko vključuje informiranje, svetovanje, ocenjevanje, poučevanje, opolnomočenje, zagovorništvo, mreženje, odzivanje, upravljanje, inoviranje in spreminjanje sistema, vodenje po načrtani poti, mentorstvo, nabiranje delovnih in izobraževalnih izkušenj, nadaljevanje in nadgradnjo dejavnosti.

Naštete dejavnosti kažejo na mnogotere funkcije poklicnega vodenja, ki ne vključuje le neposrednega dela z uporabnikom storitve, temveč tudi odzivanje na sistem in njegovo spreminjanje. Pri tem so ključni elementi: vzajemno spoštovanje, sodelovanje, grajenje omrežij in partnerstvo, saj vseh vlog ne more opravljati en sam izvajalec poklicnega vodenja.

V poklicnem usmerjanju za žrtve zlorab pa sta najpomembnejša pristopa mentorstvo in zagovorništvo, ki kažeta tudi na vseživljenjski vidik tovrstnih svetovalnih dejavnosti.

Prav tako pomembno je opolnomočenje ali krepitev moči uporabnikov storitev. Med oblikovanjem predloga projekta je bilo ugotovljeno, da je močna ovira pri zagotavljanju učinkovitega usmerjanja »naučena nemoč«, tj. stanje, v katerem se je oseba, ki je izkusila nasilje, naučila, da se obnaša nemočno, zato le zelo težka spremeni svoje vedenje, tudi če je izvirni vzrok zanj že odstranjen. To je težak proces ne le za posamezne žrtve, ampak tudi za službe poklicnega svetovanja in usmerjanja, ki tem osebam poskušajo pomagati pri vstopu v izobraževanje, usposabljanje in delo. Da bi lahko te ovire prepoznali in našli najboljši način, kako uporabnikom pomagati, da jih presežejo, je nujno razumeti družbene razsežnosti nasilja in zlorab ter njune učinke (Haugton in Pretty, 2013).

Raziskava po literaturi je pokazala, da je laično razumevanje nasilja precej stereotipno in ozko, saj ga primarno povezujemo predvsem z nasiljem v družini oziroma z nasiljem nad ženskami in otroki. Velikokrat se prezre dejstvo, da so žrtve nasilja prav tako moški. Pogosto se tudi opozarja, da so ljudje lahko izpostavljeni čustvenemu in psihičnemu nasilju na delovnem mestu (Brečko, 2003). Ker je nasilje tabuizirano in ker ljudje, četudi ga prepoznajo, ob tem težka sprejmejo ustrezne ukrepe ter poiščejo oziroma ponudijo ustrezno pomoč, želimo s tem besedilom dopolniti uveljavljene opredelitve nasilja in zlorabe. Za svetovalce v izobraževanju želimo razumevanje nasilja dopolniti s perspektivo, ki poudarja njegove družbene vidike; verjamemo, da bo ta pogled bistveno pripomogel k pojasnjevanju pojma nasilja ter njegovih družbenih in kulturnih razsežnosti.

NASILJE IN NJEGOVA DRUŽBENA POGOJENOST

V prispevku raziskujem pomen in smisel nasilja, različne vrste zlorabe ter njihovo družbeno razsežnost. Raziskovalci s področja družboslovja, kot so antropologi ali sociologi, in raziskovalci s področja človekovih pravic ter socialni delavci, delavci v javnem zdravstvu, zdravniki, izobraževalci in drugi k problemu zlorabe pogosto pristopajo z raziskovanjem nasilja, vojne, mučenja in zlorabe v družini.

V današnjem globaliziranem svetu mediji dnevno poročajo o pojavih in izkušnjah nasilja, pri tem pa vizualizirajo scene nasilja, vojne in zla (McLagan, 2006; Caton, 2006). Obseg poročil o nasilju je širok in zajema različne oblike, kot so nasilje v družini, mučenje, psihološko in fizično nasilje, strukturno nasilje, upor in revolucionarno nasilje ali prisilno izginotje. Raziskovalci s področja humanistike in družboslovja so nasilje raziskovali v njegovih različnih pojavnih oblikah: kot priče vojn in množičnih napadov, skupinskih akcij in uporov, zatiranja s strani političnih režimov, revolucionarnega upora nekdanjih civilistov, ki so bili v novih razmerah mobilizirani v vojsko. Politični aktivisti in borci za človekove pravice pričajo o izkoriščanju delavcev, ki so na delovnem mestu premalo plačani in zlorabljeni ter se upirajo silam neoliberalnega kapitalizma, ki siromaši določene skupine ljudi. Raziskovalci so se osredotočali tudi na nasilje mladih, ki sodelujejo v protikorporativnem globalizacijskem aktivizmu (Juris, 2005). Novinarji, raziskovalci in aktivisti zagovarjajo pravice pretepenih žensk (Pence, 2001) in raziskujejo nasilje v družini ter nasilje na podlagi spola (za metodološke probleme pri pristopanju k nasilju v družini glej Bowman, 1992). Ena od raziskovalnih tem so tudi izbruhi huliganstva na javnem kraju, npr. na športnem igrišču (Thompson in drugi, 2011).

Večino oblik nasilja v tem okviru lahko nedvomno prepoznamo kot družbeno pogojeno: nasilje je družbeni in ne le individualni problem ljudi, ki so bili mučeni ali zlorabljeni, saj smo ljudje družbena bitja in lahko postanemo humani le v okviru družbe drugih človeških bitij. Prav tako je nasilje konceptualizirano kot družbeno konstruirano.

Nasilje je družbeni in ne le individualni problem.

NASILJE: TEŽAVEN IN IZMUZLJIV POJEM

V antologiji o nasilju v miru in vojni, ki sta jo uredila Scheper-Hughes in Bourgois (2004), avtorja osvetlita svoje razumevanje nasilja, ki je težaven in izmuzljiv pojem. Dobro je znano, da nasilje poraja nasilje; za ponazoritev poteka nasilja se pogosto uporabljajo metafore verige, spirale in ogledal nasilja, s katerimi želimo poudariti dejstvo, da so storilci nasilnih dejanj pogosto samo doživeli osebno zlorabo. Raziskovalci pogosto govorijo o kontinuumu nasilja. Ljudje, ki so bili žrtve zlorabe, pogosto postanejo storilci nasilnih dejanj; precej običajno je, da po prevratu nasilnih in zlorabljalajočih političnih režimov novi režim začne uporabljati enake prakse terorja, mučenja in zlorabe kot prejšnji. Strukturno nasilje – revščina, lakota, družbena izključenost in poniževanje – se pričakovano prevaja v nasilje v družini. Žrtve, ki so preživele politično mučenje in nasilje, pogosto trpijo zaradi vpliva simbolnega nasilja, ki se kaže v občutkih šibkosti in krivde, da so se »izneverili« mrtvim (npr. v koncentracijskih taboriščih), ker jim je uspelo preživeti grozljiv teror. Žrtve posilstev, še posebno tiste, ki so bile izpostavljene genocidnemu in sadističnemu političnemu mučenju, pogosto postanejo »živi mrtveci«; o silnem terorju, ki so ga doživele, molčijo,

posledično pa jih prijatelji, družina in bližnji družbeno izločijo.

Po mnenju antropologov definicije nasilja nikoli ne moremo zvesti le na fizično nasilje (npr. na fizične napade, tepež ali posilstvo). Nasilje vključuje tudi psihološki (napad na vrednote in čustva žrtve ter njen občutek lastne vrednosti) in družbenokulturni vidik: »Družbene in kulturne razsežnosti nasilja so tisto, kar nasilju daje moč in pomen,« pravi Scheper-Hughes in Bourgois (2004: 1). Antropologi raziskujejo tako individualno doživljanje različnih nasilnih »dejanj« kot tudi širšo družbeno matriko, v katero je nasilje umeščeno, da bi razumeli, kako se različne širše prisotne družbene sile prevajajo v osebno trpljenje in bolezen (Farmer, 2004). Ugotovljeno je denimo bilo, da imajo žrtve zlorabe v otroštvu kasneje v življenju resne zdravstvene težave (Dube in drugi, 2002).

NASILJE NIMA BIOLOŠKIH TEMELJEV

Handwerker (1996) je kritično pretresel teorije o bioloških in nevroloških temeljih nasilja in zavrnil prepričanje, da ima nasilje genetski izvor. Kot večina antropologov je sprejel premiso, da se »nasilje lahko izrazi le kot družbeno dejanje«. Biološki antropologi se strinjajo, da so vzorci nasilja med različnimi človeškimi skupinami kulturno določeni in da niso biološko, tj. genetsko utemeljeni (Brickley in Smith, 2006).

V družboslovju in antropologiji obstajata vsaj dva pristopa k raziskovanju nasilja. Na nekatere pristope bolj vplivajo študije človekovih pravic (Handwerker, 1996; Deal, 2010; Merry, 2006), drugi pa so bolj pod vplivom spoznanj psihologov, psihoterapevtov, zdravnikov, raziskovalcev s področja javnega zdravstva ter

drugih strokovnjakov (Dube in drugi, 2002). Obema paradigmama je skupno, da nasilje vidita kot družbeno težavo ne glede na to, ali so žrtve nasilja in zlorabe posamezniki ali določene skupine (etnične ali spolne skupine, begunci, migranti). V ospredju je družbenost nasilja, saj so ljudje družbena bitja. Naš prispevek torej predstavlja nekatere antropološke in sociološke študije, ki so ključne za razumevanje družbene razsežnosti nasilja; v nekaterih primerih namreč ta še ni popolnoma razumljena in se k nasilju še vedno pogosto pristopa kot k individualni težavi žrtve. Verjamemo, da bodo izbrane teme obogatile obzorje andragoških delavcev, saj pri svojem delu v današnjem času srečujejo tudi ljudi z izkušnjo nasilja, npr. z nasiljem v družini, nad ženskami, moškimi ipd., v globaliziranem svetu pa zaradi turbulentnih migracij mnogokrat srečujejo tudi ljudi z različnimi izkušnjami vojnega nasilja ali političnega terorja. Ob tem se velja soočiti tudi z dejstvom, da lahko žrtve različnih tipov izkoriščanja postanejo številni delavci, ki prihajajo na delo v Slovenijo. Svetovalci za izobraževanje in strokovnjaki v poklicnem usmerjanju bodo svojim strankam ponudili ustrezno svetovanje zgolj takrat, ko jim bo uspelo prepoznati, da so ti posamezniki morda izkusili tudi različno nasilje.

INTERDISCIPLINARNI PRISTOPI H KOLEKTIVNEMU NASILJU IN MNOŽIČNI TRAVMI

Obravnava družbene razsežnosti nasilja terjaa interdisciplinarni pristop, saj kompleksnosti nasilja ne moremo zvesti na eno samo raziskovalno področje. Definicije nasilja (in zlorabe) in raziskovanje tega problema presegajo meje posameznih znanstvenih disciplin in doktrin: nekateri interdisciplinarni pristopi združujejo psihoanalizo in antropologijo (Suárez-Orozco in Robben, 2000), antropologijo in javno

zdravstvo, medijske študije (Juris, 2005), človekove pravice, zagovorništvo, pravo in kazensko sodstvo (Bowman, 1992).

V nasprotju s psihologi in psihoanalitiki, ki nasilje konceptualizirajo na ravni osebnih psiholoških procesov med posamezniki, se antropologi osredotočajo na družbenokulturno raven. Utemeljeno lahko trdimo, da interdisciplinarni pristop ponuja globlji vpogled v kolektivne ali širše prisotne oblike nasilja in travme (Suárez-Orozco in Robben, 2000), saj je nasilje družbenokulturno vnaprej določeno in sestoji iz psihičnih, družbenih, ekonomskih, političnih in kulturnih vidikov. Kot kompleksno družbeno dejstvo ga ne moremo zvesti na eno samo razsežnost analize, saj vključuje telo, dušo/psiho in družbenokulturni red stvari. Razumevanje nasilja in travme zahteva širši pristop: ne moremo ga zvesti le na osebno psihološko raven, saj vključuje zelo pomembne družbene in kulturne procese. Travma in nasilje ne vplivata le na posameznike, temveč tudi na družbene skupine in kulturne formacije (Waterston in Kukaj, 2007).

Kolektivne oblike nasilja in destruktivnosti so opredeljene kot *nasilje in travma velikega obsega*. Ta izraz zajema različne grozljive pojave, kot so holokavst ali množični poboji na moriščih v Kambodži; prisilna izginotja v Argentini, Kambodži, Gvatemali in nedavno tudi Kolumbiji (Rozema, 2011); etnično čiščenje, spolni napadi in bombardiranje med vojno v nekdanji SFR Jugoslaviji (Hayden, 2000; Jansen, 2002, 2012); državni teror v Latinski Ameriki, medetnični genocid v Ruandi (Hayden, 2000) in Burundiju; strukturno nasilje in trpljenje na Haitiju (Farmer, 2004; Kovats-Bernad, 2002)³ in postkolonialno nasilje (Witsoe, 2011). Vse te primere lahko definiramo kot *kolektivne oblike nasilja in destruktivnosti* (Suárez-Orozco in Robben, 2000).

Namesto da bi kot razlago za nasilje velikega obsega sprejela stare razprave o kulturi in naravi ali naravi in vzgoji (»nature or nurture«) ali da bi preprosto zanikala simplicistično predpostavko, da je kultura destrukcije posebna kulturna lastnost nekaterih družbenih skupin, se Suárez-Orozco in Robben (2000) raje odločita za bolj kompleksen pristop. Zavrnete kakršnokoli razlago, ki temelji na enem samem vzroku, in raje uporabita večnivojske pristope, ki vključujejo tako razumevanje notranjih psiholoških procesov kot tudi družbenokulturnih kontekstov kolektivnih oblik nasilja in travmatskih izkušenj.

Antropologi tako raziskujejo medgeneracijski prenos travmatskih izkušenj žrtev masakrov in genocida s staršev na otroke ter družbene prakse in kulturne modele, ki so relevantni za takšne transmissijske procese. Namesto da bi arbitrarno in nevarno ločevala med »mehkim« (tj. psihološkim, simbolnim) in »trdim« (tj. fizičnim) nasiljem, raje raziskujeta spremembe v predstavah o nekaterih nasilnih dejanjih, npr. o travmi v zgodovinskem kontekstu vojne psihoze (v prvi in drugi svetovni vojni), ki se je kot definicija pozneje preoblikovala v posttravmatsko stresno motnjo (v vietnamski in iraški vojni).

Te študije nam kažejo, da je za proces ozdravljenja velikega pomena »temeljno zaupanje«; ljudje, ki so bili žrtve množičnega nasilja in travme, potrebujejo čas in trud, da ponovno vzpostavijo temeljno zaupanje v družbene institucije in kulturne prakse, katerih struktura in izkušnja dajeta smisel človeškemu življenju (Suárez-Orozco in Robben, 2000). Če temeljno zaupanje v družbene institucije in kulturne prakse po dolgotrajnem nasilju ni ponovno vzpostavljeno in če je doživljanje množične travme razkrojilo zaupanje v družbene institucije (npr. v sodišča), postanejo monetarna

ali simbolična povračila od takih institucij nemogoča, ljudje pa se lahko kljub takim povračilom še vedno počutijo razčlovečene.

Sistemi organiziranega kolektivnega nasilja so usidrani v različnih ideologijah sovražnosti: rasizmu in psevdosociološkem pojmu »kulturne« manjvrednosti Judov, Romov, homoseksualcev, storilcev kaznivih dejanj, slovanskih narodov itd.; v novih protipriseljenskih in rasističnih gibanjih evropske in ameriške »desnice«; v komunizmu in protikomunizmu kot močnih ideologijah, ki sta podpirali sovražnost in strukturno nasilje v obdobju hladne vojne; v nekaterih političnih režimih v Sudanu v Afriki (Deal, 2010), ki so legitimizirali zlorabo moči nad civilisti; v »doktrini nacionalne varnosti« v Latinski Ameriki, ki je legitimizirala nasilno delovanje generalov; v verskih zapisih, ki gojijo ideologijo sovražnosti do Judov kot »Jezusovih morilcev«. Pogosto ti sistemi temeljijo na intelektualni indoktrinaciji (Suárez-Orozco in Robben, 2000).

Kolektivno nasilje je lahko ekonomsko motivirano.

Antropologi, katerih prispevki so objavljeni v delu, ki sta ga uredila Suárez-Orozco in Robben (2000), kolektivno nasilje razlagajo z interdisciplinarnim pristopom in z raziskovanjem več plasti družbene realnosti. Dajejo nam vpogled v psihodinamične spremenljivke, pri tem pa ne podcenjujejo vloge družbenih in institucionalnih dejavnikov ter ekonomskih temeljev kolektivnega nasilja (2000).

EKONOMSKI TEMELJI NASILJA

Kolektivno nasilje je lahko ekonomsko motivirano. Chomsky in Taussig (v Suárez-Orozco in Robben, 2000), ki sta raziskovala

ekonomske motive za politično nasilje, sta potrdila, da družbeno nasilje lahko podpirajo politični interesi: Chomsky je pokazal, da je bila velika diplomatska misija ZDA zagotoviti nemoten dotok blaga in naravnih virov iz tretjega sveta. Če so ZDA za zaščito svojih interesov potrebovale podporo teh držav, so bile pripravljene celo ignorirati politični teror in diktatorstvo nekaterih vlad iz tretjega sveta. V primeru kolonialnih »srečanj«, kjer je politični teror obvladoval plantaže kavčuka v okrožju Putumayo v Kolumbiji, je država uporabila teroristične strategije, da bi Indijance prek ekonomske prikrajšanosti najprej rekrutirala, nato pa jih prisilila, da sodelujejo v potrošniškem fetišizmu (kapitalistični čezmerni potrošnji ali potrošnji materialnega blaga, ki ga ljudje dejansko ne potrebujejo). Po mnenju Taussiga je pri tem šlo za lokalno različico globalnega gibanja (Suárez-Orozco in Robben, 2000).

Organiziranega nasilja ne moremo zvesti na nagon po ubijanju ali na skupinsko frustracijo, ki vodi do skupinske agresije. Nasilje se lahko organizira in vzpostavi instrumente za množične poboje, npr. za posilstvena taborišča, mučilna taborišča in odrede smrti, kot se je zgodilo v El Salvadorju in Južnoafriški republiki, samo v kontekstu vnaprej določenih družbenokulturnih razmer (Suárez-Orozco in Robben, 2000). Po mnenju antropologov takšno nasilje nima enega samega izvora.

NASILJE V DRUŽINI

Hillary J. Haldane ugotavlja, da je v zadnjih 30 letih »nasilje v družini postalo širše prepoznano kot globalni zdravstveni problem«. Antropologi, ki raziskujejo nasilje (med drugimi Schepher-Hughes in Haldane), priznavajo, da so antropologi v primerjavi z drugimi

družboslovci pozno ugotovili pomen raziskovanja nasilja v družini, vojnega in strukturnega nasilja (tj. revščine, lakote in nepravilne porazdelitve ekonomskih dobrin).

Nekateri raziskovalci menijo, da je do takega zapostavljanja te teme prišlo zato, ker so se antropologi posvečali predvsem kulturnemu relativizmu, in pa zato, ker v veliko okoljih, v katerih so izvajali svoje raziskave, teh problemov niso poiskali in pojasnili vzrokov, zakaj do nasilja med ljudmi sploh prihaja. Po mnenju Hillary J. Haldane so antropologi kategorizacijo nasilja nad ženskami in odzive nanj, še posebej v primerjavi med različnimi kulturami, začeli razumevati šele v devetdesetih letih 20. stoletja (za Indonezijo glej Brenner, 2010). Antropologi in drugi, ki so v svojih študijah v Bosni, na Hrvaškem in Kosovu (Jansen, 2000, 2012; Hayden, 2000), v Indoneziji (Sundari in drugi, 2007) ter Ruandi (Hayden, 2000) osvetlili družbenokulturne rabe nasilja, so pokazali, da ima spolni napad na ženske uničujoče učinke ne le na posameznike, temveč tudi na širše tradicionalne ali religiozne skupnosti.

STRUKTURNO NASILJE IN KRITIKA NEDINAMICNEGA POJMOVANJA NASILJA

Nasilje je kulturno skonstruiran pojem, ki se izmika enostavni kategorizaciji. Oblik strukturnega nasilja, kot so vsakodnevno stradanje, bolezn, lakota in umiranje otrok ter poniževanje družbeno marginaliziranih skupin (v nekaterih delih Afrike, Latinske Amerike in Azije, pri čemer niso izjema niti nekatere družbene skupine v Evropi), lahko ne zaznamo in prepoznamo kot nasilje, saj je nasilje vedno »v očeh opazovalca«. Nasilje vedno definira eksplicitna ali implicitna dihotomija med »legitimnimi in nelegiti-

mnimi, dovoljenimi ali sankcioniranimi dejanji«. Če je represivno nasilje militarizirane države razumljeno kot »legitimno«, je upor ali odziv protestnikov ali protestniških in revolucionarnih skupin praviloma razumljen kot nelegitimen (Scheper-Hughes in Bourgois, 2004).

To, ali so storilci nasilja videni kot militantni oziroma nasilni zatiralci ali kot osvoboditeljski heroji/domoljubi, je odvisno od političnoekonomskega neravnovesja sveta, v skladu s katerim posamezna nasilna dejanja tolmačimo kot herojska ali izprijena (Scheper-Hughes in Bourgois, 2004).

V podobnem smislu tudi Jansen in Löfving nasprotujeta poenostavljenim pojmovanjem nasilja. Kritična sta do akademskega pristopa k obravnavi nasilja, ki temelji »tako na birokratskih kot na družboslovnih oblikah kategoriziranja ljudi«, nato razširjenih »na podobne poskuse tipologiziranja nasilja, ki so jim ti ljudje izpostavljeni« (2007: 7).

Zavračata običajne raziskovalne pristope, ki nasilje delijo »na različne vrste (družinsko, politično, kriminalno in vojaško, če navedemo le nekaj vrst, ki so utemeljene na odgovornosti in namenu in ne nujno na zaznavi in prostorskosti)«. Zagovarjata pa pristope, ki med seboj v dinamičnih perspektivah povezujejo različne oblike nasilja: »Domnevne razlike med izvori, nameni in družbeno dinamiko nasilja so pogosto v nasprotju z izkušnjami na terenu.« (Jansen in Löfving, 2007: 7) Poudarjata etnografske izkušnje, ki sta jih pridobila pri terenskem delu; slednje kažejo, da ljudje, ki jih prevzemata strah pred nasilnimi napadi ali izpostavljenost suši ali bolezn, nasilje pogosto zaznavajo v ednini, z enim samim odgovornim storilcem, enim namenom in enim trpečim in/ali upiračim se telesom.

NAPOTKI ZA ZAPOSLENE V POKLICNEM USMERJANJU IN SVETOVANJU

Namen prispevka ni zagovarjati kulturni relativizem, ki bi nasilje razložil v kontekstu določene kulture. Prav tako ne trdim, da so nekatere kulture, države ali etnične skupine bolj nasilne kot druge, temveč ravno nasprotno: poudariti želim, da je »nasilje (kot zmožnost) prisotno v vsakem od nas; prav tako prisotno je tudi njegovo nasprotje – zavrnitev nasilja« (Scheper-Hughes in Bourgois, 2004).

Pred nekaj desetletji so raziskovalci v obsežnih intervjujih z zlorabljenimi ženskami ugotovili, da ima lahko zagotavljanje pomoči žrtvam prek neformalnih mrež negativne posledice, če tisti, ki pomoč ponudi, nenamerno prevzame pobudo, saj to ženskam odvzame priložnost, da same vzpostavijo nadzor nad seboj. Izkazalo se je, da so te ženske pogosto viktimizirali prav tisti, ki so jim pomoč ponudili, saj jim niso priznavali njihove avtonomije. Prepoznavanje avtonomije žensk in kompleksnost odnosa z njihovimi partnerji tako pomenita enega od glavnih pogojev za zagotavljanje ustrezne podpore (Lempert, 1997). Zgornje spoznanje prav tako lahko prenesemo na moške, saj je izguba avtonomije in viktimiziranje enako pogubno ne glede na spol ljudi, s katerimi delajo svetovalci odraslih.

Posebnega pomena za ustrezno svetovalno prakso je prepoznavanje strukturnega nasilja, pred katerim si v današnji sodobni družbi ne bi smeli zatiskati oči: realne življenjske okoliščine ljudi, med katerimi je celo del slovenskega prebivalstva, so lakota oziroma vsakodnevno stradanje, t. i. bolezni socialno šibkejših oziroma družbeno izključenih, oblike poniževanja socialno marginaliziranih skupin, pri čemer niso izjema niti nekatere družbene skupine v Evropi. Našteti struktur-

nih oblik revščine in socialne izključenosti v družbi običajno ne prepoznavamo kot oblik nasilja, pri čemer pa se je treba zavedati, da je nasilje vedno »v očeh opazovalca«. Z omejenim prispevkom želimo preseči takšen pogled, ki nekaterih represivnih dejanj ne razume kot nasilnih, oziroma si prizadevamo za preseganje institucionalnih oblik nasilja, ki posameznikom onemogočajo kakovostno življenje in osebnostno rast.

Namen pričujočega besedila je usposabljanje svetovalcev na področju izobraževanja za prepoznavanje družbenih in kulturnih razsežnosti nasilja, predvsem pa krepitev zavedanja, da lahko vsakdo postane tarča nasilja, kakor tudi da v skrajnih razmerah popolnoma miroljubni ljudje lahko zlorabljajo druge oziroma postanejo nasilni. Poklicni svetovalci ter svetovalci na področju izobraževanja odraslih ne bi smeli oblikovati lastnih vrednostnih sodb o strankah, ki so (bile) izpostavljene nasilju, niti svojih strank ne bi smeli viktimizirati, saj pomilovanje ljudi in to, da jih postavljamo v vlogo žrtve, tem ljudem jemlje potrebno avtonomijo za vrnitev v običajno življenje.

LITERATURA IN VIRI

- Bowman, C. G. (1992). *The Arrest Experiments: A Feminist Critique*. Cornell Law Faculty Publications. Paper 143. Dostopno na: <http://scholarship.law.cornell.edu/facpub/143>
- Brečko, D. (2003). ‚Mobbing‘ – psihično in čustveno nasilje na delovnem mestu. *HRM*, 1: 62–64.
- Brenner, S. (2010). Private Moralities in the Public Sphere: Democratization, Islam, and Gender in Indonesia. *American Anthropologist*, 113 (3): 478–490.
- Brickley, M., Smith, M. (2006). Culturally Determined Patterns of Violence: Biological Anthropological Investigations at a Historic Urban Cemetery. *American Anthropologist*, 108 (1): 163–177.

- Caton, S. C. (2006). »Coetzee, Agamben, and the Passion of Abu Ghraib«. *American Anthropologist*, 108 (1): 114–123.
- Deal, J. L. (2010). Torture by Cieng: Ethical Theory Meets Social Practice among the Dinka Agaar of South Sudan. *American Anthropologist*, 112 (4): 563–575.
- Dube, S. R., in drugi (2002). *Exposure to Abuse, Neglect, and Household Dysfunction Among Adults Who Witnessed Intimate Partner Violence as Children: Implications for Integrated Health and Social Services*. Dostopno na: <http://www.theannainstitute.org/ACE%20folder%20for%20website/57%20Exposure%20to%20DV%20and%20other%20ACES.pdf>
- Farmer, P. (2004). On suffering and structural violence. V: Scheper-Hughes, N., Bourgois P. (ur.), *Violence in war and peace: an anthology*. Malden.
- Hayden, M. R. (2000). Rape and Rape Avoidance in Ethno-National Conflicts: Sexual Violence in Liminalized States. *American Anthropologist*, 102 (1): 27–41.
- Haldane, H. (2011). *Anthropology colloquium series. Broken bodies: Synthesizing Anthropological Approaches to Domestic Violence*. Dostopno na: <http://www.anthropology.hawaii.edu/News/Colloquia/archive/S11/haldane.html>
- Handwerker, P. (1996). Universal Human Rights and the Problem of Unbounded Cultural Meaning. *American Anthropologist*, 99 (4): 799–809.
- Haughton, L., Pretty, S.-J. (2012). Introduction to the theoretical reports. V: Haughton, L., Pretty, S.-J. (ur.). *Theoretical Reports: Abuse and its impact through psychological, economic and social perspectives*. Dostopno na: http://www.hope-guidance.eu/diss_files/Theoretical%20report%20EN.pdf
- Jansen, S. (2002). The Violence of Memories: Local narratives of the past after ethnic cleansing in Croatia. *Rethinking History*, 6 (1): 77–94.
- Jansen, S. (2012). Victims, Underdogs and Rebels: Discursive Practices of Resistance in Serbian Protest. *Critique of Anthropology*, 20 (4): 393–419.
- Jansen, S., Löfving, S. (2007). Introduction: Movement, violence, and the making of home. *Focaal–European Journal of Anthropology*, 49: 3–14.
- Juris, J. S. (2005).»Violence Performed and Imagined Militant Action, the Black Bloc and the Mass Media in Genoa. *Critique of Anthropology*, 25 (4): 413–432.
- Kovats-Bernat, C. (2002). Negotiating Dangerous Fields: Pragmatic Strategies for Fieldwork amid Violence and Terror. *American Anthropologist*, 104 (1): 209–222.
- Lempert, L. B. (1997). The Other Side of Help: Negative Effects in the Help-Seeking Processes of Abused Women. *Qualitative Sociology*, 20 (2): 289–309.
- McLagan, M. (2006). Introduction: Making Human Rights Claims Public. Visual Anthropology Technologies of Witnessing: The Visual culture of Human Rights. *American Anthropologist*, 108 (1): 191–220.
- Merry, S. E. (2006). Spatial Governmentality and the New Urban Social Order: Controlling Gender Violence through Law. *American Anthropologist*, 103 (1): 16–29.
- Pence, E. (2001). Advocacy on Behalf of Battered Women. V: *Sourcebook on Violence Against Women*. Thousand Oaks.
- Plant, Peter (2012). *HOPE: National Report Denmark. Victims of abuse – and vocational guidance and counselling in Denmark*. Dostopno na: http://www.hope-guidance.eu/diss_files/National%20report%20DK.pdf
- Rozema, R. (2011). Forced Disappearance in an Era of Globalization: Biopolitics, Shadow Networks, and Imagined Worlds. *American Anthropologist*, 113 (4): 582–593.
- Scheper-Hughes, Bourgois, P. (ur.) (2004). *Violence in war and peace: an anthology*. Malden: Blackwell.
- Sundari, A., in drugi. (2007). *Domestic violence and mental health: experiences of South Asian women in Manchester: Report on the community-led research project focusing on the mental health needs of South Asian women who are survivors of domestic violence. Saheli Asian Women's Project*.

- Dostopno na: <http://www.nmhdu.org.uk/silo/files/saheli-report-on-the-communityled-research-project.pdf>
- Suárez-Orozco, M., Robben, A. C. G. M. (2000). Interdisciplinary perspective on violence and trauma. V: Robben, A. C. G. M., Suárez-Orozco, M. (ur.), *Cultures under Siege. Collective violence and trauma*. Cambridge.
- Thompson, K., Palmer, C., Raven, M. (2011). Drinkers, non-drinkers and deferrers: Reconsidering the beer/footy couplet amongst Australian Rules football fans. *The Australian Journal of Anthropology*, 22: 388–408.
- Waterston, A., Kukaj, A. (2007). Reflections on Teaching Social Violence in an Age of Genocide and a Time of War. *American Anthropologist*, 109 (3): 509–518.
- Witsoe, J. (2011). Rethinking Postcolonial Democracy: An Examination of the Politics of Lower-Caste Empowerment in North India. *American Anthropologist*, 113 (4): 619–631.
1. Projekt HOPE: *Dajanje upanja žrtvam zlorab s poklicnim vodenjem in svetovanjem*/HOPE: Giving hope to victims through vocational guidance and counselling izvajamo v sofinanciranju Evropske skupnosti v sklopu Vseživljenjskega učenja in projektov Leonardo da Vinci, številka projekta: 516610-LLP-2011-ES-LEONARDO-LMP. Koordinatorica projekta je Universidad Miguel Hernández de Elche, Elche, Španija, partnerstvo pa sestavljajo Univerza na Primorskem, Koper, Slovenija; Folkuniversitetet Kursverksamheten Lunds universitet, Kristianstad, Švedska; Anniesland Research Consultancy Limited, Glasgow, Združeno kraljestvo; BEST Institut für berufsbezogene Weiterbildung und Person, Dunaj, Avstrija; Universidad de Alicante, Alicante, Španija; PP/Peter Plant, Hundested, Danska; Careers Europe (part of Aspire-I ltd), Bradford, Združeno kraljestvo; WREDE – Ideenmanagement & Projektbetreuung, Senden, Nemčija. Projekt traja od 1. oktobra 2011 do 31. decembra 2013 in je namenjen razvijanju inovacije. Več informacij o njem najdete na spletni strani www.hope-guidance.eu.
2. Definicijo smo prevzeli od britanskega ministrstva za zdravje: »Zloraba je kršenje človekovih in državljan-skih pravic posameznika s strani druge osebe ali skupine oseb. /.../ Zloraba je lahko sestavljena iz enega samega dejanja ali ponavljajočih se dejanj. Lahko je fizična, verbalna ali psihična, lahko gre za malomarno dejanje ali opustitev dejanja ali pa se lahko zgodi, ko je ranljiva oseba prisiljena v finančni ali spolni odnos, s katerim ni soglašala ali se z njim ni mogla strinjati. Zloraba se lahko zgodi v vsakem razmerju in lahko povzroči precejšnjo škodo ali izkoriščanje zlorabljenе osebe.« (Haugton in Pretty, 2012)
3. Za metodološka vprašanja raziskovanja na nevarnih območjih primerjaj Kovats-Bernad, 2002.